

RIZA TEVFİK'İN FUZÛLÎ DÎVÂN'I ÜZERİNE NOTLARI

Ömer ZÛLFE*

Özet

Bu makalede, XX. yüzyıl şair ve filozoflarından Rıza Tevfik'in, XVI. asrın seçkin şairi Fuzûlî'nin Dîvân'ı hakkındaki notları yayına hazırlanmıştır. Kısa değerlendirmelere yer verilerek notların metin yayını yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Fuzûlî, Rıza Tevfik, Notlar, Osmanlı Şiiri.

Abstract

Rıza Tevfik's Notes on Fuzûlî's Dîvân

In this article, we deal with notes of Rıza Tevfik who is a poet and philosopher lived in XX.th century Divan of Fuzûlî who is a famous poet of XVI.th century. More over we evaluated shortly Rıza Tevfik's notes mentioned above. Finally, we gived text of notes.

Keywords: Fuzûlî, Rıza Tevfik, Notes, Ottoman Poetry

Rıza Tevfik [BÖLÜKBAŞI] [1869-1949], M. Fuat KÖPRÜLÜ tarafından neşredilen *Fuzûlî Hayatı ve Eseri* (Köprülü: 1924) adlı kitabı¹ okumuş² ve değerlendirmelerini eserin kıyılarına kısa notlar³ hâlinde kaydetmiştir. Rıza Tevfik'in Fuzûlî üzerinde çok durduğunu ve *Fuzûlînâme*

*Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, omerzulfe@yahoo.com

¹Bu kitap, Şark Kütüphanesi tarafından *Külliyât-ı Fuzûlî* adıyla 1329/1911 tarihinde neşredilen metnin başına, Fuat KÖPRÜLÜ'nün değerlendirmelerinin eklenmesinden ibarettir. (Kürkçüoğlu, 1948: 327).

²Rıza Tevfik'in nüshasının üzerinde şu kayıt vardır: "Mûnis vasıtasıyla İstanbul'dan satın alınmıştır. 7 Mart 1933."

³Notların bulunduğu nüshayı vererek üzerinde çalışmamı tavsiye eden sayın Prof. Dr. Abdullah UÇMAN'a gösterdiği incelikten dolayı teşekkür ederim.

adıyla bir eser yazmak niyetinde olduğunu biliyoruz (Uçman, 2005: 203). Rıza Tevfik'in, muhtemelen, kitabına malzeme temin etmek ve Fuzûlî'yi bir bütün olarak değerlendirmek maksadıyla tuttuğu notlar⁴, KÖPRÜLÜ'nün giriş yazısı, *Dîvân*, *Beng ü Bâde*, *Sâkînâme*, *Şikâyetnâme* ve *Leylâ ve Mecnûn*⁵ üzerinedir.

Bu değerlendirmeler her ne kadar çeşitlilik göstermekteyse de birkaç ana başlık altında toplanabilir:

1. Rıza Tevfik, “eski nüsha” diye vasıflandırdığı, muhtemelen daha önce *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî* adıyla Tasvîr-i Efkâr Matbaası'nda basılan kitapla⁶ elindeki metni karşılaştırmış, nüsha farklarını kıyılarına kaydettiği gibi, yanlışların üzerini çizerek, uygun gördüklerini metne dâhil etmiştir. Yazarın, bu tercihlerinde oldukça isabetli kararlar verdiği söylenebilir.

2. Rıza Tevfik'in Fuzûlî'nin dili ve üslubuna dair tespitleri de dikkat çekicidir. Hâfız, Hayyâm ve Sa'dî ile benzerlikleri görmüş, arkaik kelimelerin anlamlarına yer vermiş ve cümle yapısından kaynaklanan hatalara işaret etmiştir. Bazı beyitleri “Acem üslûbu”, “Azerî şîvesi”, “açık ve samimî ifade”, “temiz bir ifade” ve “idealistçe” diye vasıflandırmıştır. Bunlara ek olarak edebî sanatlardan özellikle mûraat-ı nazir, istiare, hüsn-i talil ve cinas üzerinde durmuş, tespit ettiği sanatları beyitler üzerinde göstermiştir.

3. Rıza Tevfik, bazı beyitlerde anlaşılması güç gördüğü kelimelerin karşılıklarına yer vermiştir. *Öy*: ‘Ev’ (11. s.), *faşdına*: ‘Yani, kan alınmasına’ (11. s.), *açmak*: ‘Feth makamında kullanılmış’ (14. s.), *dartar*: ‘çeker’ (16. s.) biçimindeki örnekler bunlardan birkaçıdır.

4. Anlaşılmasında güçlük hissettiği bazı kelime, kavram ve beyitleri izah etmiş, Fuzûlî'nin etkilendiği ve etkilediği şairlerden örnekler vermiştir.

5. Notlarda en çok dikkat çekenler tenkitlerdir. Tanzimat'tan beri süregelen menfî bakış açısıyla Fuzûlî'yi eleştiren Rıza Tevfik, benimsemiş

⁴Divan üzerindeki 550'yi aşkın not, önem sırasına ve tekrar sayısına göre elemeye tabi tutuldu. Elenen notların çok büyük bir kısmı, Rıza Tevfik'in elindeki eski matbu metne dayanarak işaret ettiği nüsha farklarından ve bu makalede değinilen müspet ve menfî görüşlerin farklı beyitler için tekrarından ibarettir. Önerdiği bazı düzeltmeler de zaten *TD* (=Türkçe Divan) yayınında tashih edilmiş hâldedir.

⁵Rıza Tevfik'in işaret ettiği hususların tamamının yayımlanması bir makalenin sınırlarını aşacak bir uğraş olacağından yalnızca *Divân*'a dair olanlar incelemeye tabi tutuldu. Fuzûlî'nin öbür eserleri hakkındaki geriye kalan notlar, ayrı bir çalışmada değerlendirilecektir.

⁶ *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*: Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1286/1870, 128 s. Rıza Tevfik'in işaret ettiği varyantlar, bu kitaptakilerle uyuyor.

olduğu şiir anlayışıyla uyuşmayan bütün beyitleri “zevzek” diye nitelemiş, bununla da yetinmeyerek bazı ifadeler için “deli saçması”, “münasebetsizlik” ve “maskaralık” gibi ithamlarda bulunmuştur⁷. Zaten, Rıza Tevfik'in buna benzer menfî görüşlerle Osmanlı şiirine yüklediği bilinmektedir (Uçman, 2005: 204). Dolayısıyla bu notlarda ileri sürdüğü fikirler yeni değildir. Buna rağmen, müspet değerlendirmeleri ihtiva eden notların, menfî görüşleri ihtiva eden notlardan iki kat fazla⁸ olması Rıza Tevfik'in Fuzûlî'ye olan hayranlığını gösterecek niteliktedir.

Bu makalede sunulan notlar, şu noktalardan önemli kabul edilebilir:

1. Sağlam bir Divan metninin tesisine katkı sağlayacak mahiyette nüsha farklarına işaret edilmiştir.

2. Rıza Tevfik'in bazı kelime ve kavramlar hakkında verdiği bilgiler ve beyitlere getirdiği izahlar, Fuzûlî'nin anlaşılmasını kolaylaştıracak mahiyettedir.

4. Dil ve üslupla ilgili notlar, Fuzûlî'nin şiiri hakkında bundan sonra yapılacak değerlendirmelere kaynak teşkil edebilir.

5. İlmî ölçüler içerisinde tenkit süzgecinden geçirilen olumlu veya olumsuz değerlendirmeler, doğru sonuçlara ulaşmanın yolunu açacaktır.

Burada sunulan notlar, ilgililerin kolay yararlanabilmeleri için herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmadan *Türkçe Dîvân*'daki (Akyüz vd., 1958) sıraya göre dizilmiştir. Adı geçen çalışma, makalede *TD* kısaltmasıyla gösterilmiştir.

1.

Dîbâce 6. s.: *Hoten dimek haṭā idi*, Burada *haṭā* kelimesiyle pek klasik ve maruf bir kelime oyunu (cinâs-ı lafzî) yapıyor ki şudur: *Haṭā* ve *Hoten*, Türkistân-ı Çinî ve aksâ-yı şark Türkleri indinde maruf ve misk keçisinin ve göbek ve kuyruk miskininin asıl vatanı olmakla meşhur bir yer idi ki Çin'in şimalinde kâindir. Şark Türkleri ile Moğol halkının *Ḳutay* veya *Ḳıtay* dedikleri yer budur ki İran ve şark edebiyatında *Haṭā* şeklinde zebân-zed olmuş ve müşk ile mürâ'ât-ı nazîr yapmak hünerine ve *haṭā* cinasına esas teşkil etmişti. Bir dilberin yanağındaki beni bir habbe-i miske benzetmek en makbul istiarelerden biri olmuştu. Sonra mübâlağaya meyledip “O beni,

⁷ Notlarda, bu ifadelerin hangi sebebe dayanılarak ortaya konduğuna dair bir kayıt yoktur. Rıza Tevfik'in izahlarıyla yönelttiği tenkitler makalede muhafaza edilirken, herhangi bir açıklama getirmedikleri kayıt altına alınmadı.

⁸ Rıza Tevfik, yüzden fazla beyit için takdir dolu ifadeler kullanıyor.

müşk-i ezfere benzetmek ve ona müşk-i Hoten demek yanlış; ondan daha nefis daha kıymetlidir.” demek âdet olmuştu. “Ona müşk-i Hoten demek hatâdır” sözü âdetâ bir *formale* olmuştu. Buradaki *haṭā* kelimesi hem ‘yanlış’ manasına geldiği ve *Ḳutay* demek olan *Ḥaṭā* kelimesini müşk-i Hoten’e münasebeti ile ihtar ettiği için bir cinâs-ı lafzîye vücûd veriyor ve cümlelerin gizli manası, ‘yanlış değil, tam *Ḥaṭā* müşküdür’ demek oluyordu (5. s.).

2.

K.I/41-43: Bunlarda felsefiyyat ile mahud “arg.” ile eserden müessire istidlal suretiyle Allah’ı ispat meselesi. (12. s.).

3.

Seḫāb-i feyz emel gül-şenin ḳalup sîr-âb

Gül-i murâdîñ açup *ola müstecâb du‘â* (K.I/89)

“Gül-i murâduñ açup”: “Gül-i murâd açılıp”. (13. s.).⁹

4.

Niçün ki ḥân-i maḥabbet meveddet-i şāhî

Ki ḥalḳadur sebeb-i feyz-i Kirdigâr-i ḡafûr (K.II/9)

“Niçün”, ‘Nasıl’ makamında kullanılmış. Tamamen Fârisî’den tercümedir. (14. s.).

5.

Deḫānuñ yoḡ dimişler söyle bu ḡüftâr ḥandandur

Bilüñ peydâ degüldi ḥanda dutmuştur mekân ḥançer (K.IV/12).

Belin “taille”, yani “Belin o kadar kıl gibi ince idi ve yok gibi idi bu hâlde hançer nerede mekân tuttu?” demek istiyor (17. s.).

6.

Âb-i deryâ üzre geh İlyās veş seyrân ider

Gāḥ eyler mesken İbrāhîm tek âzer şabâ (K.V/13)

âzer, *âzeri* diyecekti; çünkü eyler fiilinin mef’ûlün-bihidir. “Âteş mesken eyler sabâ” olmaz. (18. s.).

⁹ Mısra Sayın Cem DİLÇİN tarafından düzeltilmiştir (Dilçin, 2005: 134). Rıza Tevfik de aynı hususa işaret ediyor.

7.

Aña refîk hemân bir kitâb ola bir sâz

Aña nedîm hemîn bir kadeh ola bir yâr (K.VI/10)

Hâfız'ın meşhur gazelinin matlamını aynen tercüme etmiş:

Der-în zamâne refîkî ki hâlî ez-ħalel-est

Şurâhî vü mey-i şâf u sefîne-i ğazel-est (Gölpınarlı: 1985:43. s.)

[= Bu zamanda en vefalı arkadaşı, hâlis şarap sürahisiyle gazel cöngünden ibaret.] (19. s.).

8.

Çıhmış iken bezm-i gül-şenden yine 'avdet idüp

Câm-i mey şunđurdı ehl-i tevbeye tekrâr gül (K.IX/7)

“avdet idüp”: “avd eyleyüp // şunđurdı: añdurdı. Nüsha¹⁰.

9.

Başa şalmış mihrini rüz-i ezelden çerh-i pîr

Eyle kim gül-ruħlar eyler zînet-i destâr gül (K.IX/44)

Yine sarf hatası. Burada gül eyler fiilinin mef'ûlün-bihidir. “Güli” demeli idi. (24. s.).

10.

Dâmen-i pâkiyle ol behçet-fezâ-yi mülkdür

Ger cihân bâğında cennet güllerinden var gül (K.IX/54)

‘Eğer varsa’ demek istiyor. (24. s.).

11.

Leşkeri noķşân görürse ceys-i a 'dâdan n'ola

Hest behr-i nuşreteş fevc-i melâ'ik der-kemîn (K.X/26)

“Leşkeri noķşân eger görürse a'dâdan n'ola” Nüsha. (25. s.)¹¹.

¹⁰ TD'de “avd eyleyüp” varyantı yoktur. Hem anlam hem ahenk bakımından ‘avd eyleyüp ve añdurdı daha doğru görünüyor.

¹¹Bu varyant TD'de yoktur.

12.

Vaktidür kim hāme-i taqdīrden taşvīb alup
Şūret-i dīvār-i dīvānuñ ola Hāqān-i Çīn (K.X/34)

“taşvīb”: “taşvīr”. Nüsha¹².

13.

TB.XII: Bu sözler medhiye kabilinden söylenmiş olsa bile Sultan Süleyman gibi bir padişaha şayandır, az çok bir hakikate tercümandır. (72.s.).

14.

Her eve bir gice mihmān olsa kavminden biri
Adı mihmānluğ velī ma'nīde bir tālān idi (TB.XV/V/6)

Hâlâ öyledir. Hiç olmazsa bir tahna buğday isterler ki miktarı muayyen değildir. (35. s.).

15.

K.XVIII: Bu kaside bazı adî ve itibarî ve hatta resmî mübalağalardan sarf-ı nazarla-pek makbul ve nazmı da pek sehl ü selis olarak diğerlerinden mümtazdır. Çünkü burada Fuzûlî, kadr-i 'âlem ve sanatkâr olduğunu izhar hevesi etmemiş. Maamâfih hikmet, irsâl-i mesel, mübalağa, hüsn-i ta'lîl, mürâ'ât-ı nazîr, tecâhül-i 'ârif gibi hüner-perdâzlıklarda bulunmaktan kendini alamamıştır. (53. s.).

16.

[Hemîşe can ü celâlette müstedām ol kim
Medar-i emn ü emansın nizām-i dīn ü düvel (K. K.XXIII/25)

“düvel”: “milel”. Nüsha¹³.

17.

Mülk nazmında eger hükmine olsa vâkıf
Zülf-i maḥbūbı hevā eyleyebilmez der-hem (K.XXIV/27)

Karmakarışık. (43. s.).

¹² Bu varyant TD'de yoktur.

¹³ Bu varyant TD'de yoktur.

18.

Ğadem bařduñ diyār-i eşref-i Bağdād'a sen yir yir
Mezārāt ü buķā'ü'l-ğayr senden oldı nūrānī (K.XXVI/7)
Buķā'ü'l-ğayr, mübhem bir mevki ismi olacak. (43. s.).

19.

İntizār ile daşı la'l kılup reng virür
Rüzgār ile şuyı lü'lü'-i ğalğān eyler (K.XXXII/16)
 Hep cehalet. Bu zan çok ehemmiyetli bir hakikat olarak telakki edilmiş ve terbiye meselelerinde zikr olunagelmıştır. (49. s.).

20.

Eyle kim cān ü dilin fehm kılan sensen ü bes
Sen eger kılmaz iseñ kim aña iħsān eyler (K.XXXII/45)
 “cān ü dilin”: “ğāl dilin”¹⁴.

21.

K.XXXIV: Veys Bey'in kayığını medh ediyor fakat ta'rîf-i 'acîbi mu'ammâ-ğûnedir. (46. s.).

22.

Ne du'ādur bilmezem kılğul diyüp zıkr itdüğün
K'ol du'ānuñ ğurmetin vācib bilüpdür ğaş u 'ām
'Akl alursan cān bağışlarsan kemāl-i siħr ile
Dīv şalursan şişeye odı kılursan şuya rām (K.XXXV/8-9)
 Zevzeklik hüneri. *Ğulğul-i mīnā* rakı sürahisinin kadehe rakı koyarken çıkardığı sestir. *Şişeye dīv şalmağ*, ateşi suya ram etmek rakının hâsiyyetine işarettir. (39. s.).

23.

Bādeye Cemşīd emānet yüklemiş kim Tañrı'çün
Ğöricek düş ayağına vü yetür menden peyām (K.XXXV/24)

¹⁴ Bu varyant TD'de yoktur.

Yine ayak cinâs-ı hâyîdesiyle zevzeklik hüneri taşıyor. Cemşid kadehe emanet etmiş ki Ayas Paşa'yı Allah için ayağına kapan ve benden selam et. Hâlbuki gizli manası, 'Ey şarap, Ayas Paşa'nın kadehine düş' demek. Bu soğuk cinâs-ı lafzî Fuzûlî'de çok tekerrür eder. (40. s.).

24.

Bî-hüş düşmüşem müteğayyir mizâc ile

Ġâfil ki leyldür mi geçen devr yâ nehâr (K.XXXVII/18)

"Leyldür mi?" "Leyl midür?". Tömbekici Acem ifadesi. Biz edât-ı haberden evvel edât-ı istifhâm kullanırız. (40. s.).

25.

Aldanma mey neşâtına vü dime dem-be-dem

Kim anı beyle ile harâm itdi Kirdigâr (K.XXXVII/38)

Pek fena imale "vü dîme"! (41. s.).

26.

Hîç mahlûkda yoĥ kudret-i icâd-i umûr

Her ne eyler eşer-i kudret-i Mevlâ eyler (XLII/9)

"ne eyler eşer": Bir "se" edatı ister. Bizce bu cümle nakıstır. (60. s.).

27.

G.I: Bu pek güzel ve hakîmâne bir gazeldir. Husûsan aşk, âşık ve maşukun vahdeti hakkındaki sözleri tasavvuf nazarında visalin mana ve mahiyetini tamamen eda ettiği için pek mühimdir. (119. s.).

28.

G.V: Peygamberimiz hakkında ne güzel, ne doğru sözler! Muhlis bir muhabbet ve derin bir hiss-i istihsân ve hürmet ile söylenmiştir. (120. s.).

29.

G.X: Dolayısıyla garip istiarelere bu gazelde iyi misaller var. (126. s.).

30.

Gönlüme şalmış hatuñ zevkin felek kan yutdurup

Ṭıfl tek kim okudurlar zecr ile Kur'ân aña (G.X/6)

“қан yutdurup”: “qānūn düzüp” (Nüsha) (126. s.)¹⁵.

31.

Riştüdür cismüm ki devr-i çerh virmiş táb aña

Merdüm-i çeşmüm düzer her dem dür-i sîr-âb aña (G.IX/1)

Çok acayip hayal. (122. s.).

32.

Vaşl kâdrin bilmedüm firkat belâsın çekmedin

Zulmet-i hecr itdi çok târîk işi rüşen maña (G.XII/4)

Elem insanı âlâ eder. Bu söz benim hakkımda ne kadar doğrudur. Hicran karanlığında birçok meseleler bana ruşen oldu. (122. s.).

33.

*Sende dün gördüm **Fuzûlî** meyl-i mihrâb-i namâz*

Terk-i 'ışk itmek mi istersen nedür niyyet saña (G.XII/7)

İma sanatı için zikre şayandır. Yani, “Âşıklar, cami mihrabına değil, dilberin ham-ı ebrûsuna meyl ederler.” diye ima ediyor. (126. s.).

34.

Kıldı benden ref' teklîf-i namâzı mestlik

Şaldı Hâk bir neş'e-i cām-i mey-i gül-gün maña (G.XIII/2)

Bir nüshada:

Mest iken nehy eylemişdür hâk şalâtından bizi

mısraı vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de “...lâ takrabu's-şalât ...”¹⁶ ayetine işaret eder. (123. s.)¹⁷.

35.

Ey gül gamuñda eşk ruh-i zerdüm itdi âl

Bildürdi ola şüret-i hâlüm şabâ saña (G.XVII/6)

¹⁵ TD'de böyle bir nüsha farkı yoktur. Mısra Sayın Cem DİLÇİN tarafından “Şaldı hattuñ zevkini dil cāna qanlar yutdurup” biçiminde tashih edilmiştir. (Dilçin, 2001: 17)

¹⁶ “...namaza yaklaşmayın...” (Kur'ân-ı Kerîm: 4. Nisâ: 43).

¹⁷ TD'de böyle bir nüsha farkı yoktur.

“bildürdi ola”: Yani ‘sakın bildirmiş olmasın?’ demektir. (125. s.).

35.

G.XIX: Bi’l-vasıta istiare yapmak hünerine ve telmihe baştan ayağa kadar misaldir. Hele birinci beyit iham için güzel misaldir. [0

Âteşîn âhumla eylersen maña teklîf-i bâğ

Bâğ-bân gül-berg-i handānuñ gerekmez mi saña (G.XIX/2)

“Âteşîn ahımla beni bahçeye davet ediyorsun. Ey bahçıvan, sana gül-i handanın lâzım değil mi?” demesi, “Bilmiyor musun ki bir ah ile kâinatı yakarım!” davasına telmih içindir. (124. s.).

37.

G.XXIII: Bu zikre şayan zarif ve rengîn hayâlât ile müzeyyen bir gazeldir (125. s.).

38.

G.XXVI: Fikrimce en güzel gazeli budur. Selis, nefis, tabii bir üslûb-ı sâlim ile yazılmıştır ve o garip istiarelerle teşbihlerden, o divanece hüner-verlik nümayışından tamamen varestedir. Bu sadeliği eser-i ihlâsıdır. (127. s.).

39.

Sen ne nûr-i pâksen ey mazhar-i şun ‘-i İläh

Kim alur şem ‘-i ruhuñdan âf-tâb ü mâh tâb (G.XXVII/2)

Güzel mübalağa, çok latif. (128. s.).

40.

G.XXX: Karakteristik bir gazeldir. Eskiler nazarında aşk bu idi. Bu melâmet-i aşktır. (126. s.).

41.

Dem-be-dem ger dürr-i eşküm düşse gözden vechi var

Yaş uşahlardur yetim anlarda yoğ resm-i edeb (G.XXXIII/4)

Ne tuhaf zevzeklik! *Yaş* ‘taze ve genç’ demektir. Gözyaşını *dürr-i yetime* benzetiyor. *Yaş uşah*, ‘taze çocuk’ demek. Hâlbuki gözyaşına dahi ima var. Yani cinâs-ı lafzî yapıyor. *Yetim*, *dürr-i yetime* dahi ima ediyor. Sonra *gözden düşmek* hakikî manasıyla murad ediliyor. Hâlbuki ‘gözden düşmek’ yani ‘teveccühü kaybetmek’ manası ima ediliyor. (130. s.).

42.

Âferîn cevher-i maqbûlüñe kim 'âlemde

Mümkün olmaz bu şîfât ile ki sensen bir zât (G.XXXVIII/6)

Öyle berbat bir acemî Acem şivesi ki anlayana aşk olsun! Hâlbuki, şöyle demek istiyor: “Âferîn senin cevher-i makbulüne; zira ki âlemde senin hüviyetini temsil eden bir zat daha bir defa âlem-i imkâna gelemes.” (131. s.).

43.

Çizginürken başıña şem 'i ruhuñdan cānumı

Men ' kılma anı hem ol şem 'e bir pervâne tut (G.XLIII/3)

Bu beyit dahi fena bir za'f-ı te'lîfe iyi bir misal olur. “Gönlüm yanağının şem'ine yani nuruna tutulup başının etrafında dönerken -ki çizginürken o demektir!- onu yani gönlümü böyle dönmekten men etme. O şem'a, yanî şem'-i ruhuna onu pervane tut; yani pervane farz et. Pervane nasıl mumun şulesine âşık ise senin nura benzeyen parlak yanağından gönlümü men etme; onu bir pervane farz et.” demektir. (131. s.).

44.

G.XLIV: Bu gazel Yunus Emre'nin aynı redifte bir gazeline naziredir ve ondan mülhemdir. (132. s.).

45.

G.XLV: Bu gazel çok melankoliktir ve *ascéte* [çilekeş] şivesiyle ve nazarıyla söylenmiştir. Hele şu beyit, “Allah'a teveccüh et, masivaullahı unut.” demek istiyor ki tasavvufta buna terk mertebesi derler. Bundan ötesi terk-i terktir:

Levh-i hâtır şüret-i cānāna kıl āyīne-dār

Anı yād et her ne kim yāduñda var anı unut (G.XLV/7) (132. s.).

46.

G.XLVIII: Peygamberimiz hakkında, temiz ve ciddi! (133. s.).

47.

Münharifdür sākīyā endūh-i dünyādan mizāc

Bāde dut kim 'illet-i endūha gāfletdür ilāc (G.XLIX/1)

Bu söz şâyân-ı dikkattir ve meşhur Gobineau [1816-1882] buna dikkat etmiş ve hakkıyla tefsir eylemiştir. Şarkta içki dünya gamını unutmak için içilir; garpta keyif için içilir. Hâfiz-ı Şîrâzî'niñ şu beyti pek sarihtir:

Şarâb-ı telh mî-h^vâhem ki merd-efken buved zûreş

Ki tâ yek-dem biyäsâyem zi-dünyâ vü şer ü şûreş (Gölpınarlı, 1985: 289)

[= Öyle sert bir şarap isterim ki kuvveti, insanı yıksın, kendinden geçirsin...ben de bu suretle bir an olsun, dünyayı da unutayım, kötülüklerini de...biraz olsun huzura kavuşayım!] (133. s.). 290. s.

48.

G.LIV; G.LV: Bunlar zorakî yazılmıştır. Divanlarda âdet olduğu üzere elifba tertibi ile her harften kafiye yazıp gazel tertip etmek lâzım gelirdi. *Te*, *je*, *cîm*, *ha*, *hu* gibi harflerle mukaffa kelimeler pek güç ve pek nadir bulunduğundan ekseriya bir tek kelime intihab edip onu redif ittihaz ederek böyle divan doldurmak için tatsız ve manasız gazeller yazmak mecburiyeti âdet olmuştu. Hâlbuki redif daima aynı kelimenin tekerrürü demek olduğundan asıl kafiye sayılamaz. Asıl kafiye mesela bu gazellerde */âr/* hecesi ve */r/* kafiyesidir. Hâlbuki bu gazeller divanın *Bâbu'l-Hâ'*sında münderiçtir. (135. s.).

49.

Dil oldı tîğ-i firâkuñla şerha şerha velî

Ne sūd çün saña olmadı hâl-i dil meşrûh (G.LVII/5)

Yine kelime oyununun bir türlü! Burada gönül yahut daha doğrusu kalp, şerha şerha, yani meşruh oldu; hâl-i dil sana yine meşruh olmadı diyor ki marifet *şerh* kelimesini evvelâ ma'nâ-yı sahîh ü ibtidâisiyle, yani 'yarmak ve parçalamak' manasında kullanmak; ikincisinde ise, ma'nâ-yı mecâzî ve edebîsiyle, yani 'şerh ve izah etmek' manasıyla kullanmak suretiyle kelime oyunu yapmaktır. (136. s.).

50.

Fuzûlî oldı bilüñ fikri ile müy-mişâl

Henüz bulmadı ol sırra ihtimâl-i vuzûh (G.LVII/7)

Mahud ve hayide mübalağa. Yani beli o kadar kıl gibi ince ki bir sırdır ve o sırrı izah ihtimalini bulamamış henüz. (136. s.).

51.

Beñzedürsen özüñi itlerine her sâ'at

*Ey **Fuzûlî** olabilmez saña beñzer güstâh (G.LIX/7)*

Yani onun köpeğine bile kendini benzetmek küstahlıktır. Yine mahud it mazmunu. (137. s.).

52.

Olabilmez çîñ-i zülfüñden cüdâ göz merdümi

Cârî olmuştur bu 'âdet tırrasuz olmaz midâd (G.LXII/2)

Ne zevzek fikir! “Gözbebeği zülfünün kıvrıntılarında ayrılamaz; çünkü, gözbebeği mürekkep gibi siyahtır ve mürekkep lıkasız olmaz, bu böyle âdet olmuştur demek”. Bu divane mülâhazata hikmet derlerdi. (138. s.).

53.

Açma kâkül girihin başuñ için görme revâ

Ki perîşân olalar bir nice ser-gerdânlar (G.LXVII/4)

Yine iki mana var: “Kâkülünün halkalarını çözme, reva görme ki nice başı dönmüş âşıkların perîşân olsun.” Bir de *ser-gerdân* kâküle ima eder ki o takdirde “Sadece saçlarını çözme ki dağılmasın, ser-gerdân olmasın.” yani “Başının etrafında dolaşmasın.” demekten ibaret kalır. (144. s.).

54.

Ezel kâtibleri uşşâk bahtın kare yazmışlar

Bu mazmûn ile haţ ol şafha-i ruhsâre yazmışlar (G.LXVIII/1)

Mahbubun mushaf-ı ruhsârına taze hat yazılırsa yani artık sakalı gelmeğe başlarsa daha sevimli bir çehre arz ettiğini Eflatun Alkiyopad muhazarasında üstadı Sokrat'a söyletiyor. Bu zevk-i zâll bize İrânîlerden onlara da Yunânîlerden geçmiştir. Fuzûlî diyor ki “Ezelde bahtımızın mahiyetini yazan melekler (Kirâmen Kâtibîn) âşıkların bahtını kara yazmışlardır ve bu mana ile safha-i ruhsâr-ı mahbûba hat yazmışlardır. Yani o kıllar taze çıkmış sakallar değil, âşıkların ezelden beri bahtı kara kimseler olduğunu maşukun ruhsarında gösterip ilan eden yazılardır.” demek istiyor. (150. s.).

55.

Meni kim seng-sār-i miḥnetem bāzār-i 'ışk içre

Belā dāğın çeken Ferhād ile hem-seng dutmuşlar (G.LXIX/5)

dāğ ile *tağ* cinası. *Hem-seng*, “pazar” kaydıyla ‘dirhem’ manasına gelir, yani taş ağırlığında aynı vezinde demektir. Hâlâ buralarda vezin taşır. (146. s.).

56.

Şabādan gül yüzinde sünbül-i pür-pîç ü tāb oynar

Şanasın per açup gülşende bir müşgîn gurāb oynar (G.LXX/1)

Gayet garip bir teşbih ki Acem şuarasının hayalinden doğmuştur ve fena değildir. (143. s.).

57.

G.LXXI: Biraz hüner-perdâzlık var fakat boş sözden ibaret değil. (149. s.).

58.

Çok oldukça gam ü derdüm reh-i 'ışk içre hoş-hālem

Fuzûlî şād olup şükr itmeyem mi ni 'metüm artar (G.LXXI/7)

...le'in şekertüm le'ezîdenneküm... (149. s.).¹⁸

59.

G.LXXIII: Hep isti'ârât-ı ma'lûme ve mübtezele! Fakat onları şîve-kârâne bir edâ-yı istifhâm ile hüsn-i isti'mâl etmiş. (143. s.).

60.

Gezme ey gönlüm kuşu gāfil fezā-yi 'ışkda

Kim bu şahranuñ güzzer-gehlerde çoğ şayyādı var (G.LXXV/6)

Fuzûlî sarahaten santimantalisttir. Rasyonalizmin aleyhindedir. (146. s.).

¹⁸ ‘...şükrederseniz elbette size arttırırım...’ (Kur’ân-ı Kerîm: 14. İbrahim 7).

61.

Ey Fuzûlî 'ışk men'in kıлма nâsihden kabûl

'Akl tedbîridür ol şanma ki bir bünyâdı var (G.LXXV/7)

Nasihat aklın tedbiridir, aslı yoktur diyor. (146. s.).

62.

Acıtdı meni acı sözüñ tünd nigâhuñ

Ey nahl-i melâhet ne 'aceb telh berüñ var (G.LXXVI/2)

Melâhat, 'tuzluluk' da demektir ve nüktenin ruhu budur. Eski şairler daima huysuz, gaddar ve sövüp sayan maşukalara mübtela idiler ve kendileri de rüsva olmayı âşıklığın şanı bilirdiler. (144. s.).

63.

Çek şabûhu şubh naqqâşına 'arz-i 'ariz it

Beyle çeksün ger felek levhine bir şüret çeker (G.LXXVIII/5)

Çok tuhaf fakat hoş. Yani "Eğer felek levhine bir suret çekerse böyle çeksün demektir" ki tütüncü Acem şivesidir. Yani mestane nigâh ile resim yaptırmaya hazırlan. (147. s.).

64.

Serv-kâmetler semen-ruhsârlar toprağıdur

Her semen kim açılır her serv kim kâmet çeker (G.LXXVIII/6)

Çok güzel, Hayyâmâne! (148. s.).

65.

Katre-i eşküm kaţarı sine çâkinden girüp

Ten evine daşradan bâr-i gam ü miñnet çeker (G.LXXVIII/7)

Yani çâk-i sînesi bir dervâzedir. (148. s.).

66.

Çâkler gögsümde şanmañ kim açupdur tiğ-i 'ışk

Göñlümüñ şehrine mihrüñ girmege dervâzeler (G.LXXIX/4)

İşte *dervâze* teşbihi. Bazen âhı semaya çıkmak için *revzen* yani 'pencere'ye benzetiyor. (148. s.).

67.

Saňa dirler büt-i Çîn zülfüne zünnâr söylerler

Zihî imānı yohlar küfr söylerler haṭā dirler (G.LXXX/4)

Mahud ve hayide mazmun, *küfr-i zülf*, *müşk-i haṭā* ilh...! Fakat bu beyit pek maruf ve mübtezel bir nükteye misal olduğu için şerh ve tahlil ve izah külfetine değer: Burada nükte-perdâzlığın sermayesi yine cinastır. *Küfr* esasen ‘siyah ve zulmet’ manasına mevzudur. *Haṭā* dahi ‘yanlış’ demektir. Hâlbuki burada *büt-i Çîn* istiaresinin karinesiyle *haṭā*nın ima etmek istediği bir mana dahi ‘Türkistân-ı Çînî’ demek olan *Haṭā* ve *Hoten*’dir ki asıl doğru telaffuzu *Ḳıtay* ve *Hotan*’dır. Ve en güzel müşk oradan geldiği için mahbubenin saçını hata münasebetiyle zikretmek eski şairlerce bir hünerdir. Şimdi bakınız nasıl iki mana çıkıyor, zahirişi şudur: “Sana *büt-i Çîn*, zülfüne de *zünnâr* diyorlarmış. Hay imansızlar, küfr ediyorlar ve yanlış söylüyorlar.” Gizli mana da şudur: “Evet, zülfü siyahtır ve *Haṭā*’ya mensup bir müşk-i ezferdir; doğru söylemişler!”. demek olur (142. s.).

68.

Dem-â-dem ḳatre ḳatre ḳan yaşımdır kim çihar gözden

Veyā peykānlaruñ kim âteş-i dil anı şu eyler (G.LXXXI/3)

Bu fikir de çok geçer. Kirpiklerinin oku yanan kalbinin ateşi ile müzâb olarak su yani gözyaşı şekline giriyor. (145. s.).

69.

Dem-â-dem merdüm-i çeşmüm iḳer ḳan zülf ü hâlinden

Belî ekşer ma’âşî ehl-i deryānuñ ḳaradandır (G.LXXXVIII/2)

Ne garip kelime oyunu!... Fuzûlî’nin gözbebeği -fakat merdüm asıl adam demektir!- Sevgilisinin -ki burada gayr-ı mu’ayyen ve hayalîdir!- hâlinden ve tüyelerinden kan içermiş. Yani dil-hûn-ı aşk olurmuş. Bu da tabiîdir diyor; çünkü, ehl-i deryânın en çok esbâb-ı ma’îşeti karadan imiş. Burada Fuzûlî’nin ağlayan gözü *ehl-i deryā* oluyor ve mahbubun hâl ü hattı da *ḳara* oluyor ki cinâs-ı lafzî oyununa göre hem ‘siyah’ demek, hem de ‘kara’ yani ‘continent’ demek! (140. s.).

70.

N’ola ger reşk-i ruhsāruñla bağı hūblaruñ ḳandır

Daşı te’sîr ile la’l eyleyen ḳur-şîd-i raḳşāndur (G.LXXXIX/1)

Fuzûlî'nin en büyük hüneri şudur: Herkes gibi açık istiare ve teşbihe rağbet etmez. İrsâl-i mesel yahut hikmet arz etmek suretiyle mültezem olan istiareleri ve teşbihleri ima suretiyle tayin eder. Mesela burada, "Senin yanağın güneş gibi parlaktır; güzellerin taş gibi katı olan kalbi senin yanağını kıskanarak kanamıştır." demez. "Senin yanağına hased yüzünden güzeller dil-hûn oluyorsa garip midir? Taşı, yani güzellerin kalbini tesiriyle lal eden güneştir zaten...!" diyerek yanağını da güneşe teşbih ettiğini ifham eder. Asıl mazmun bu demektir. Taşın güneş tesiriyle lal olması bir batıl zandır. (149. s.).

71.

Katı göñline bağıri daşlaruñ düşmiş gam-i 'ışkuñ

Bir oddur 'ışk-i dil-süzüñ ki daşlar içre pinhândur (G.LXXXIX/6)

Bu da yanlış bir ilme binaen malûmat satmaktır. Çakmak taşında kıvılcım saklıdır; demir çakmağın sadmesiyle meydana çıkıyor sanılırdı. Hâlbuki şerare şiddet-i sadme ile kopan demir zerresinin yanmasıdır. (150. s.).

72.

Telh güftârsuz olmaz leb-i yâr ey 'âşık

Çoh heves eyleme ol şerbete kim ağuludur (G.XCIII/2)

Mahbub mutlaka gaddar, hunî, cellad gözlü, bî-vefâ olduktan maada terbiyesiz de olacak ve âşıkına külhanbeyi tavrıyla sövüp sayacak, biçare âşık bunu bir büyük iltifat addedecek. Bu tavır her ne kadar kahve çırağı ve dellak oğlanlarında vukûu mümkün bir hâl olsa da, yine sanıyorum ki Hâfiz-ı Şîrâzî'nin, tezat yapmak zevkiyle yazmış olduğu "Cevâb-ı telh ilh..." beytinden mülhem olup mübalağaya vardırılmış olsa gerektir. (146. s.).

73.

G.CI: Bu gazel kıymetli bir vesikadır ve baştan aşağı sofîyane ve arifanedir. Aşk-ı sofîyâne ve idealizm bahsinde zikr ü izah edilmelidir. (148.).

74.

Haṭā senden degül cismüm oḥuñdan bî-nasīb olmak

Habāb-i eşk-i gül-gün içre pinhān itdügümdendür (G.CIII/6)

Cismini gözyaşının gülgün hababı içinde gizlediği için mahbubun tîr-i müjgânından bî-nasīb olmuş. Yoksa hata mahbubdan değılmiş. (141. s.).

75.

Âhîr olmaz nice kim göz yaşı aḥarsa hemānā
Ki dem-ā-dem aña imdād kılan ḥûn-i ciğerdür (G.CVI/6)

Bu fikir kurûn-ı vustâ tababetinden kalma bir batıl nazariyeye imadır. Kalpte bir nokta-i süveydâ varmış. Onun ihtirakı aşkı icab edermiş ve gözyaşı onun buharı imiş. Yaş tükenirse kan gelirmiş. (144. s.).

76.

Dehānuñ üzre la 'lüñ istemiş dil def'i müşkildür
Görinmez hîç cürmi yoh yire kan eylemek olmaz (G.CXII/5)

Ağız o kadar küçük ki cürmü görünmüyor. Cinas, yani 'kabahati' demek ve aynı zamanda 'ağzın noktası' demek ve o da yok! (153. s.).

77.

Ḳıyās it şem 'den vehm eyle çerḥüñ inḳılābından
Kim ol baş almağa ḳaşd itmeyince tâc-i zer virmez (G.CXVII/5)

Şem 'mazmunu şule 'tâc-ı zer', baş almak da 'makasla mumun ucunu kesmek'. (154. s.).

78.

CXXI: Bu gazel, hüsn ü aşkın ezeli irtibatını söyler. (151. s.).

79.

Dîdâr-i dōstdur iki 'ālem netîcesi
Yok andan özge 'āşıkā 'ālemde mültemes (G.CXXVII/3)

Bu bir düstûr-ı tasavvuttur. *Dîdâr* 'rü'yetü'llâh'tır. (155. s.).

80.

Lebüñ reşki mizâcın telḥ kıldı bâde-i nābuñ
Ḳaşuñ meyli yüzini kıbleden dönderdi miḥrābuñ (G.CLVIII/1)

Çünkü güzel lebler melâhat ile mümtazdır. Yani tuzludur. (167. s.).

81.

Fuẓûlî'ni ayakdan şaldı bâr-i miḥnet-i 'ışḳuñ
Niçün dutmazsan ey kâfir elini bir müselmänuñ (G.CLXII/7)

Ayaktan düşürdü 'hasta ve dermansız etti' demektir ve 'kadehten yani içkiden de vaz geçirdi' demek olur. (168. s.).

82.

Çāre umdum la 'l-i şîrînüñden eşk-i telhüme

Telh güftār ile alduñ cān-i şîrînüm menüm (G.CCVI/5)

Cevāb-ı telh mî zîbed leb-i la 'l-i şeker-hā-rā (GÖLPINARLI: *Hafiz Divanı*: G.VIII/5).

[= Şekerler çiğneyen o lâl renkli dudağa acı söz yakışıyor mu?] (177. s.).

83.

Menüm çāk-i giribānum görüp 'ayb eylemez ol kim

Görür ser-mest çıhdıķça anuñ çāk-i giribānın (G.CCXXIV/3)

Yani "Onun gömleğinin yırtmacından güzel sinisini gören benim aşk ile yakamı yırtışımı ayıplamaz, mazur görür." demek istiyor. (183. s.).

84.

G.CCXXVI/5: *Terk-i sôfiyâne* (184. s.).

85.

G.CCXXXII: Çok güzel ve doğru ve meşhurdur (182. s.).

86.

Seyl-āb-i sirişk ile hoşem 'ışk yolunda

Hāşāk-i ta 'ālluk kıparur reh-güzerümden (G.CCXXVII)

Aşığın gözyaşı öyle bir seylâbdır ki taalluk çörçöpünü yolundan süpürür, yalnız maşuka kalır nazar-ı âşıkda! (185. s.).

87.

Kaşuñ yayı firākından hādengüñ kimi inceldüm

Nice bir çekdürür 'ışkın maña zulmin ne gücdür bu
(G.CCXXXVIII/6)

Bükülmüş kaddi aşkın bâr-ı mihnetindedir ve kemana benzetilir. Âh-ı âşık ise ondan çıkan oktur. (188. s.).

88.

Ramazân ayı gerek açıla cennet kapısı

Ne revâ kim ola mey-hâne kapısı bağlu (G.CCXXXIX/5)

Erbâb-ı zühhd ü takvayı mutlaka sinirlendirmek için böyle sözler söylenir ve bu hürriyet-i rindâne sayılırdı. (189. s.).

89.

Hazer kıl âh odından cevriüni 'uşşâka az eyle

Has ü hâşâki yahma şu 'lesinden ihtirâz eyle (G.CCL/1)

Az, 'cevr' demektir.

Ağyâre nigâh etmedügin nâz şanırdum

Çok lutf imiş ol 'âşîka ben az şanırdum (Nef'î: Dîvân: G.86/1) Nef'î gazelinden (192. s.).

90.

Her taraf akslerümdür görinen yâ yığılup

Geldi şu halkı sirişküm şuyu nezzâresine (G.CCLII/5)

Manasız tuhaflık. Her taraf gözyaşları ile dolmuş, su halkı ki o gözyaşlarıdır, gözyaşlarını görmek için içtima etmiş. (190. s.).

91.

Leblerüñ 'aksin alup bâğa girer her dem şu

Reşkden kan içürür berg-i gül-i ra 'nâye (G.CCLVII/2)

Bu pek Fuzûlîyâne bir hüner-i ifâdedir ki dolayısıyla istiareye güzel misal olur. (192. s.).

92.

G.CCLVIII: Nattır. Vezni: Müfteilün fâ 'ilün fe 'ülü fe 'ülün ¹⁹ (191. s.).

93.

Ey hoş ol ser-mest kim gönlinde zevk u şevkden

Âhîret endîşesi dünyâ hayâli kalmadı (G.CCLIX/6)

¹⁹ Bu vezin *Mîzânü'l-Evzân*'da Münserih-i müşemmen-i maṭvî-i menhür adıyla *Müfte'ilün fâ'ilâtü müfte'ilün fa'* biçiminde taktî edilmiştir (Eraslan, 1993: 45).

Sarhoşluk endîşe-i dünya ve ahiretten azade olmak içindir. (198. s.).

94.

Tîr-i gamzeñ atma kim bağrum deler kanum döker

'Akd-i zülfüñ açma kim âşüfte-ğâl eyler meni (G.CCXCIV/5)

Tîr-i gamze atmak, Yunân-ı kadîm edebiyatından İran'a intikal etmiştir. Yunan şairleri de bunu kendi esatirinden almışlardır. (197. s.).

95.

Şordum meger bu dürc-i dehendür didüm didi

Yoh yoh devâ-yi derd-i nihānuñ-durur senüñ (M.I/3)

Dürc, 'cevahir kutusu, içinde inci dizisi sakladıkları mahfaza'. Bu kelimeyi şair, dilberin ağzını tavsif maksadıyla istiare etmekle, dişlerinin de birer inci dizisi olduğunu ima etmiş oluyor. Bu hüner, asıl mazmun dedikleri şeydir; çünkü bu mana, sözle ifade edilmiş değil, *dürc* kelimesiyle yaptığı istiare de bi'l-münâsebe mazmundur. *Bikr-i mazmûn*, 'henüz taze olarak bir şairin hayalinde cilve gösteren, kız oğlan kız mazmun' demektir. Yani 'başkalarının yed-i tasarrufuna geçerek bozulmuş mazmun değil' demektir. (206. s.).

96.

Ger senüñ 'çün kılmamam çāk ey büt-i nāzük-beden

Gürum olsun ol kabā egnümde pîrāhen kefen (T.I/4-5)

Gür hem 'mezar' hem de 'yaban eşeği' demektir. Eski İran şahenşahı Behrâm yaban eşeği avına pek meraklı olduğu için *Behrâm-ı Gür* lakabıyla şöhret-şî'âr olmuştu. Bir gün av esnasında atından bir çukura düşüp öldüğü için İran şuarası bu *gür* kelimesini her iki manasıyla kullanarak cinâs-ı manevî oyunu icad etmişlerdi. Bu hüner de aynen bize geçmiştir. (207. s.).

97.

Nazar kılmazsan ehl-i derd gözden ağıdan seyle

Yamanlıkdur işüñ uşşāk ile yahşı midur beyle (M.VI/1-2)

Biz "ehl-i derdin gözden akıttığı seyle" deriz. Fuzûlî bu izâfet-i kâfi meselesinde çok mübâlâtsiz davranır. Vakıa Âzerî şivesince bu pek mühim bir kusûr-ı ifâde değildir. Fakat bize bu hata örnek olamaz. (210. s.).

98.

Noḡta-i eṣkāl-i reml ü seyr-i ecrām ü nücüm

Kime reh-ber olsa feyz-i ‘aḡl bühtāndur aña (Kt.I/3)

Çok iyi. Böyle şeyleri divanelik addediyor. (215. s.).

99.

Kt.VII: Çok mühimdir biraz da doğrudur; şâyân-ı dikkattir. (213. s.).

100.

Kt.XI: Çok mühim. Şiir mezakı ilm ile tahsil edilemez. Fuzûlî’nin bu hakikati yalnız bilmesi değil, mühimseyip de bi’l-iltizâm beyan etmesi şâyân-ı nazardır. (217. s.).

101.

Her kimüñ var ise zātında şerāret küfri

İṣṡlāḡāt-i ‘ulüm ile müselmān olmaz (Kt.XIII/1)

Yani Sadî’nin dediği gibi:

*Terbiyet nā-ehl-rā çün girdegān ber-günbedest*²⁰ (215. s.).

[= Ehil olmayanı terbiye etmek kubbeye ceviz koymak gibidir.]

102.

Kt.XXI: Çok mühim sözler ki pek selis ve temiz bir lisân-ı ifāde ile söylenmiştir. (214. s.).

103.

Ey ki endīşe-i māl ile serāsīme olup

Dün ü gün dehrde āşüfte geçer ahvālüñ (Kt.XXV/1)

La Fontaine dahi bu fikirde idi. *Pabuç Dikici ile Zengin* hikâyesinde fikr-i hikmet budur. (213. s.).

²⁰ Bu mısra Sûdî’nin *Gülstan Şerhi*’nde şu şekilde izah edilmiştir:

“Pertev-i nīkân negīred her ki bünyādeş be-dest

Terbiyet nā-ehl-rā çün girdegān ber-günbedest

Mahsûl-i Beyt: Eyiler pertevini tutmaz ya’nî kabûl eylemez her kimse ki siriş ü hilḡati yaramazdur. Hâşılı eyilerden nūr u fer alup müte’eşşir olmaz. Mıṣrā’-ı şānî mıṣrā’-ı evvelüñ tenvîr ü tavzîhi için gelmiştir. Ya’nî nā-ehl ü nā-cinse terbiye eylemek kûbbe üzerine kôz kômaḡ gibidür. Ya’nî kûbbe üzre kôz kârār eylemediği gibi bed-aşla terbiye te’sîr eylemez. (Yılmaz, 2008: 427).

104.

Kt.XXXII: Kaside olarak yazılmıştır. Yalnız birinci matla kafiye dâr olmadığı için kıta addedilmiş. (212. s.).

105.

Kt.XXXVI: Bu pek maruf ve eski bir tavr-ı şikâyetdir. Hem haklı hem haksız görünür. Çünkü maksad yalnız kuru ilm öğrenmek değil, mizâc-âşinâ olmaktır ki eğer cahiller bu hususta âlim olduktan maada pek zelil ve tabasbusîdirler. (217. s.).

106.

Kt.XXXVII: Aşk-ı hayvânîye tutulanlara sofiyane tavsiye. (216. s.).

107.

Kt.XL: Mühim nasihatlerdir. Bu hususan Sadî'ye benzer. (216. s.).

108.

Kt.XLII: Bu çok mühim bir kıtadır. Fuzûliyâne yani pek terbiyeli bir fahriyedir. Zannederim, evkaftan beş para alamadığını görünce bunu bir *acquis de consience* [içini rahatlatma, tesellî] olmak üzere yazmıştır. (217. s.).

109.

R.XIX: Bu da eski bir fikirdir kader hakkında varid olagelmiştir. (220. s.).

110.

R.XLV: Bu söz Hamid'de dahi vardır. Bakınız:

Kaldım yaşarım cihânda tenhâ

A'mâ gibi bir hayâle kâ'il (Enginün: 1982: 190) (223. s.).

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin. (1993). *Nef'i Divânı*. Ankara: Akçağ: 355+38 s.
- AKYÜZ, Kenan; Sedit Yüksel, Süheyl Beken, Müjgan Cunbur. (1958). *Fuzulî Türkçe Divânı*. Ankara: İş Bankası Türk Tarih Kurumu Basımevi: XI+573 s.
- DİLÇİN, Cem. (2001). *Fuzulî Divanı Üzerine Notlar=Studies on Fuzulî's Divan*. Cambridge: MA.: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü. XVI, 366, [6] s.
- . (2005). "Fuzulî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar-I". *Osmanlı Araştırmaları*. XXV. İstanbul: 125-166. (Mehmet ÇAVUŞOĞLU Armağanı I).
- ENGİNÜN, İnci. (1982). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri II, Makber/Ölü/Hacle/Bâlâdan Bir Ses*. İstanbul: Dergâh Yayınları: 86. Türk edebiyatı-şiir: 12. A. H. Tarhan külliyyatı: 2. 190 s.
- ERASLAN, Kemal. (1993). *Ali-Şîr Nevâyî Mîzânı'l-Evzân (Vezinlerin Terazisi)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 568. Ali-Şîr Nevâyî Külliyyatı: 14, XIV+198 s.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1985). *Hafız Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Şark İslâm Klasikleri. 722+11 s.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad. (1924). *Fuzulî Hayatı ve Eseri*. İstanbul: Yeni Şark Kütüphanesi. 350 s.
- KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edip. (1948). "Fuzulî'nin Bilinmiyen Şiirlerinden Birkaçı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. VI (4): 319-328. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- UÇMAN, Abdullah. (2005). "Rıza Tevfik'in Kaleminden Fuzulî ve "Leylâ ile Mecnun". *Osmanlı Araştırmaları*. XXV: 203-224. İstanbul. (Mehmet ÇAVUŞOĞLU Armağanı I).
- YILMAZ, Ozan. (2008). *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistân'ı (İnceleme-Tenkitleli Metin)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı. Doktora Tezi. İstanbul: I. C:1-322. II. C: 324-976. II. C: 427.